

'Voor elke leerling een laptop in het boekenfonds!'

Het definitieve advies van de vakontwikkelgroep moderne vreemde talen

Over twee docenten Duits hoorde ik enige tijd geleden de anekdote dat zij onderling gewed hadden welk onderdeel naast leesvaardigheid in het nieuwe examenprogramma opgenomen zou worden. De ene docent hield het op luistervaardigheid, de ander op schrijfvaardigheid. Wat de inzet van de weddenschap was, weet ik niet (het zal wel de traditionele fles wijn geweest zijn). Wat ik wel weet is dat geen van tweeën gelijk heeft gekregen.

Het zal voor veel docenten moderne vreemde talen een hard gelag zijn om te vernemen dat leesvaardigheid als enig te toetsen onderdeel in het centraal examen opgenomen is. Elke docent kan uit eigen ervaring aangeven hoe leerlingen met dit gegeven omgaan.

Het definitieve advies van de vakontwikkelgroep (onder voorzitterschap van oud-vakdidacticus Duits Martin Thijssen) heeft nog wel meer verrassingen in petto voor diegenen die de discussies de laatste tijd niet op de voet hebben kunnen volgen. Het *Advies examenprogramma's havo/vwo moderne vreemde talen* confronteert de docenten met – al dan niet ingrijpende – veranderingen. Het leek Levende Talen dan ook een goed idee om niet alleen de informatie op een rij te zetten (met dank aan Theo Hoebbers), maar ook docenten hierover aan het woord te laten. Zij zijn immers degenen die het pad voor hun leerlingen moeten effenen.

De eerste docent die aan het woord komt is Ruud Grundeken (41). Ruud is docent Duits aan het Stevin College te Den Haag. Het commentaar van Ruud heb ik voorgelegd aan Frank Vos (45), die lid is van de vakontwikkelgroep en docent Frans aan het Comenius College te Uden. Beide docenten zijn auteur van een bovenbouwmethode en werkzaam voor BKE respectievelijk Malmberg en kunnen dus goed de consequenties van het advies overzien.

Profielen

In dit artikel wordt als bekend verondersteld dat elke leerling in de vernieuwde tweede fase te maken krijgen met a) een verplicht algemeen deel, b) een keuze uit vier profielen en c) een vrij deel, waarin de leerlingen naar believen (deel)vakken kunnen kiezen. De stuurgroep Profiel tweede fase heeft de gehele regie over het werk van de afzonderlijke vakontwikkelgroepen gevoerd. Het werk van de vakontwikkelgroep Moderne vreemde talen is dus voor een belangrijk deel gestuurd door de stuurgroep (het woord zegt het al).

- **Havo.** Elke havo-leerling werkt een algemeen, verplicht programma af. Hierin zitten, wat de talen betreft, Engels als heel vak en Frans óf Duits als deelvak. De vakontwikkelgroep heeft het deelvak ingevuld met 'gespreks- en luistervaardigheid'. Hier is voor gekozen op verzoek van havo-leerlingen zelf en vanwege de voorbereiding op een hbo-studie. Een bijkomend argument was dat de havo-invulling van het deelvak een eigen gezicht moest hebben en niet als een min-variant van het vwo zou moeten kunnen worden gezien. Elke havo-leerling kan het verplichte deelvak in het profieldeel aanvullen tot een compleet vak (dus aanvullen met leesvaardigheid, schrijfvaardigheid en literatuur).

De havo-leerling die kiest voor het profiel Cultuur & Maatschappij is verplicht om, naast Engels nog één moderne vreemde taal als compleet vak te doen. In eerdere voorstellen waren naast het verplichte deelvak twee andere deelvakken voorzien. In het definitieve advies wordt het resterende deel van het vak met de overige componenten opgevuld. Het profiel Cultuur & Maatschappij is gericht op vervolgmogelijkheden binnen de sectoren sociale wetenschappen, geschiedenis, recht, taal en cultuur.

Zoals bekend rekt de stuurgroep niet meer met lesentabellen, maar met studiebelastingsuren. De stuurgroep drukt hiermee uit dat niet de schoolorganisatie, maar het leren door de individuele leerling centraal dient te staan. Het eerder genoemde deelvak is bepaald op 160 studiebelastingsuren. Dit houdt in dat de stuurgroep en de vakontwikkelgroep er vanuit gaan dat een gemiddelde leerling die 160 aan het deelvak besteedt, in staat is om het beschreven eindniveau te halen. Het aanvullende deel om het vak compleet te maken, is gesteld op 200 uur. Het com-

plete vak Duits of Frans heeft dus – net als Engels – een studielast van 360 uur.

- **Vwo.** Het verhaal voor de vwo-leerling is vergelijkbaar, maar met enkele verschillen. Elke vwo-leerling is verplicht om naast Engels (400 uur studiebelasting) de deelvakken Frans én Duits in het pakket op te nemen. Voor het vwo is in verband met de universitaire vervolgstudie gekozen voor het deelvak leesvaardigheid. Het deelvak is gebaseerd op 160 uur studiebelasting. Ook de vwo-leerling kan in het profieldeel het deelvak tot een compleet vak aanvullen (dus aanvullen met luistervaardigheid, gespreksvaardigheid, schrijfvaardigheid en literatuur). De vwo-leerling die voor het profiel Cultuur & Maatschappij opteert, moet in ieder geval, naast Engels, een tweede volledige taal volgen. Gymnasiasten kunnen een klassieke taal kiezen in plaats van een moderne vreemde taal. Saillant is dat het complete vak Frans of Duits op een totale studiebelasting uitkomt van 520 uur (= 160 + 360 uur). Dit is 120 uur meer dan voor het complete vak Engels!

Voor havo en vwo geldt dat de vakken Spaans, Italiaans en Russisch als startersvakken in de tweede fase worden aangeboden. De leerlingen moeten deze talen aanvullen tot een compleet vak door middel van uren uit de vrije ruimte. Men gaat er dus niet van uit dat leerlingen deze talen al in de onderbouw hebben gehad. Bij Turks en Arabisch gaat men er daarentegen wel van uit, dat leerlingen deze talen ofwel al in de onderbouw hebben gehad, ofwel dat ze veel affiniteit hebben met de taal; bijvoorbeeld omdat het hun moedertaal is.

Een aantal van bovenstaande besluiten heb ik voorgesteld aan Ruud Grundeken. Hij zegt hierover:

'Ik had blij moeten zijn met de voorstellen, want niet alleen Engels wordt verplicht, maar ook een deelvak van een tweede moderne vreemde taal. Ik had echter duidelijk meer gewenst, namelijk een

'Taal leren is meer dan de vaardigheden in hokjes duwen.'

complete tweede moderne vreemde taal verplicht. Sinds de Mammoetwet (met alleen Engels verplicht) was het al slecht, maar volgens mij hebben wij de slag nu echt verloren. Ik vind de keuze voor het havo-deelvak gespreks- en luistervaardigheid ietwat kunstmatig ten opzichte van het vwo. Op zich is het een aardige poging om het havo geen min-variant van het vwo te laten zijn, maar voor de havo-leerling is het dus kennelijk niet nodig dat hij leesvaardigheid krijgt. Juist de wederzijdse beïnvloeding van vaardigheden zou de leerling verder moeten helpen. Bovendien vraag ik me af wat de praktische consequenties van het een en ander zijn. In hoeverre zal de 4-havo-leerling nog te motiveren zijn voor lezen, wanneer hij weet dat het toch niet getoetst wordt? Ik zou pleiten voor het opnemen van leesvaardigheid in verband met de hbo-vervolgstudie en de toenemende internationalisering. Ook in verband met de toename van de moderne media lijkt me leesvaardigheid wenselijk.

Ik vind het een logische zaak dat de profielleerlingen het vak tot een compleet vak aanvullen. Elke andere keuze zou ik raar vinden. Uiteraard hoort hier ook literatuur bij. Je praat anders over zo'n versnipperd vak.

Dat voor Engels, Duits en Frans voor het havo dezelfde studielast is opgenomen, vind ik niet meer dan reëel. Wij mogen niet klagen: Engels misschien wel.

De keuze voor het deelvak leesvaardigheid op het vwo vind ik een heel onbevredigende keus. Ik ondersteun van harte het feit dat alle studenten in het wo straks weer Duits en Frans kunnen lezen, maar ik had in het deelvak toch ook graag spreken en luisteren gezien. Ik durf zelfs te stellen dat de ideeën uit de basisvorming eigenlijk de nek worden omgedraaid. Ik vind het een kwalijke zaak dat het communicatieve aspect van de taal in één keer verdwenen is. Het is een zwaktebod dat de andere onderdelen niet geoefend worden. Taal leren is meer dan de vaardigheden in hokjes duwen. Het lijkt wel of de inrichting van het onderwijs puur een aftreksel is van de scheiding in vaardigheden bij de eindtoetsing.

Ik juich het op zich zeer toe, dat alle leerlingen nu leesvaardigheid voor Frans en Duits moeten doen. Ik zie echter ook bedreigingen. Als alle leerlingen Duits en Frans moeten lezen, kan het zijn dat scholen zwaarder op de instroom in 4-vwo gaan toezien; ze zullen wellicht zwaarder gaan selecteren. Je kunt je in dat geval afvragen of het aspect van 'iedereen een kans geven' dan nog geldig is. Bovendien zou het ministerie wel eens zeer tevreden over een dergelijke ontwikkeling kunnen zijn. Het zou voor hen dan gewoon een bezuiniging betekenen.

Dat het complete vak Duits en Frans een hogere studielast heeft dan Engels betekent voor mij eindelijk gerechtigheid. Er wordt qua eindniveau hetzelfde geëist, terwijl de leerling relatief meer tijd voor Engels zou krijgen. Nee, het buitenschoolse leren zet de leerling voor Engels op een gigantische voorsprong. Ik ben blij dat dit ingezien is.

Over het geheel genomen vind ik het teleurstellend dat Duits of Frans als compleet vak alleen in het profiel Cultuur & Maatschappij opgenomen is. Ik had uiteraard liever gezien dat een tweede moderne vreemde taal in alle profielen verplicht was geworden.'

De prikkelende opmerkingen van Ruud vragen om een reactie van Frank Vos.

Zijn commentaar:

'Dat er geen complete tweede moderne vreemde taal verplicht is gesteld in alle profielen voor alle leerlingen is puur een urenkwestie. Uiteraard hebben wij dit geprobeerd, maar de stuurgroep heeft dit afgewezen. Overigens is het aantal uren in vergelijking met de eerdere plannen al iets opgehoogd. Nog verder ophogen zou ten koste gaan van de vrije ruimte van leerlingen en dat wilde niemand. De vakontwikkelgroep heeft vooral geprobeerd het aantal uren voor het havo op te voeren. Het deelvak gespreks- en luistervaardigheid had wat ons betreft gerust een grotere omvang mogen hebben. Dat het havo-deelvak deze invulling heeft gekregen, was ook omdat het hbo zelf niet duidelijk aangaf of men liever lees-, dan wel gespreks- en luistervaardigheid in dit deelvak wilde hebben. Bovendien bleek uit een onderzoek onder docenten en leerlingen van het havo, dat zij een duidelijke voorkeur voor gespreks- en luistervaardigheid hadden.

Leerlingen die in de vrije ruimte een moderne vreemde taal willen doen, moeten in het huidige advies een deelvak kiezen, zoals dat aangeboden wordt in het algemene deel of in het profieldeel. Ik persoonlijk had liever in de vrije ruimte de aparte vaardigheden gehad, want de kans dat leerlingen die zouden kiezen, schat ik hoger in dan wanneer ze alleen een deelvak kunnen doen.

Het creëren van deelvakken lijkt op het eerste gezicht vreemd. Er zijn heel wat mensen van mening dat het isoleren van vaardigheden niet kan. Naar ons idee is het zo dat de versterkende werking van de andere vaardigheden met name bij luisteren en spreken een rol speelt en juist minder bij leesvaardigheid.

Het punt van Ruud met betrekking tot een zwaardere selectie voor 4-vwo is voor mij geheel nieuw. Ik denk dat 4-vwo niet zwaarder wordt, maar dat is een inschatting. Het zal afzonderlijk schoolbeleid zijn hoe hiermee omgegaan wordt.'

Vakinhouden

De algemene regelingen voor de inrichting van het centraal examen viel buiten de competentie van de afzonderlijke vakontwikkelgroepen. De algemene regeling – opgesteld door de stuurgroep – bepaalt dat in het centraal examen Nederlands en Engels, alle profielvakken en uit de vrije ruimte de doorstroomrelevante vakken opgenomen zijn.

Het advies van de vakontwikkelgroep voor de eind-examens moderne vreemde talen moet uiteraard aansluiten bij de adviezen van de overige vakontwikkelgroepen. Dit heeft geleid tot enig geven en nemen. Het duidelijkste voorbeeld hiervan is de eerder gemeenschappelijke distributie van onderdelen over het school-examen en het centraal examen. Tot verdriet van de vakontwikkelgroep is in het centraal examen alleen leesvaardigheid opgenomen. De overige vaardigheden zijn in het schoolexamen opgenomen. Het centraal examen maakt - net als nu - 50% van het eindcijfer uit. De overige onderdelen tellen voor een derde (havo) of een kwart (vwo) mee. Het verschil ontstaat door het feit dat literatuur op het havo niet getoetst wordt (zie: literatuur).

Leerlingen die alleen het deelvak doen, mogen niet deelnemen aan het centraal examen; dat is alleen weggelegd voor die leerlingen die het complete vak doen. Het te behalen niveau is overigens voor beide groepen leerlingen gelijk.

In het advies van de vakontwikkelgroep krijgen de moderne vreemde talen een extra functie met betrekking tot de overige schoolvakken. Het lezen en schrijven in de moderne vreemde taal kan dienstbaar zijn aan de andere schoolvakken. Bovendien is als handlingsdoel opgenomen: de kandidaten hebben in het kader van een project of ten behoeve van een ander vak een verslag in de vreemde taal geschreven.

Inhoudelijk bouwen de examenprogramma's van de vakontwikkelgroep Moderne vreemde talen voort op de kerndoelen basisvorming, het mavo-D-niveau en de voorstellen van de commissie Vernieuwing eind-examens van 1992. Voor elk deelvak heeft de vakontwikkelgroep een examenprogramma met eindtermen en eindniveaus ontwikkeld.

De eindtermen weerspiegelen de communicatieve oriëntatie van het moderne-vreemde-talenonderwijs. Daarbij is er veel aandacht voor extensief lezen en luisteren, strategieën en vaardigheden. Het relatieve gewicht van de vaardigheden is vergelijkbaar met de in de basisvorming gemaakte keuzes.

- **Leesvaardigheid.** In de examenprogramma's is sprake van een aantal leeshandelingen die de leerlingen moeten kunnen uitvoeren. Hierdoor komt het accent te liggen op een meer strategische aanpak van het leesvaardigheidsonderwijs, dat in de huidige praktijk sterk bepaald wordt door tekstbegrip en tekstbegripstoetsen. Bij een meer strategische aanpak is een grotere variatie in tekstsoorten en oefen- en toetsvormen nodig. Het gebruik van naslagwerken wordt uitdrukkelijk gestimuleerd. Daarnaast is er het handlingsdoel extensief lezen.
- **Luistervaardigheid.** Evenals bij leesvaardigheid wordt bij luistervaardigheid een strategische aanpak benadrukt door de specificatie van handelingen die de kandidaten moeten kunnen uitvoeren. Daarnaast dient men veel aandacht te besteden aan extensief luisteren naar niet te moeilijk taalmateriaal. De leerlingen komen buiten de les om immers veel minder in direct contact met Duits en Frans dan bij Engels het geval is.

- **Gespreksvaardigheid.** Bij gespreksvaardigheid noemt men handelingen die de kandidaten moeten leren uitvoeren. Daarnaast moet de school ervoor zorgen dat leerlingen de taal in praktijksituaties, bij voorkeur in contacten met moedertaalsprekers, leren toepassen, en dat de leerlingen ervaring opdoen met het houden van presentaties. Veel oefenen in kleine groepen zal onontkoombaar zijn.

- **Schrijfvaardigheid.** Schrijfvaardigheid krijgt in verhouding de minste aandacht. Zeker op het havo is de studielast voor deze vaardigheid gering. Daarom krijgt het gebruik van informatie-technologische hulpmiddelen veel aandacht: Leerlingen moeten ervaring opdoen in praktijksituaties (bijv. met e-mail). De leerlingen moeten een verslag in de moderne vreemde taal kunnen schrijven, eventueel voor een ander vak. Hierbij kan men denken aan een samenvatting in een moderne vreemde taal van een scriptie die bijvoorbeeld voor geschiedenis is geschreven.

- **Literatuur.** Literatuur komt alleen voor bij Engels, Duits en Frans en dus niet bij Spaans, Russisch, Italiaans, Turks en Arabisch. Op het havo heeft men voor het literatuuronderwijs twee invalshoeken aangegeven: persoonsontwikkeling en bevordering van leesmaak. De leerlingen moeten een leesdossier aanleggen. Dat leesdossier wordt besproken, maar er wordt geen cijfer voor gegeven (het is dus een handlingsdoel). De leerlingen mogen teksten eventueel in de moedertaal lezen. Het examen vindt plaats in de taal die de kandidaat kiest. Geïntegreerde toetsing met spreekvaardigheid of met schrijfvaardigheid is niet toegestaan.

Op het vwo besteedt men niet alleen aandacht aan dezelfde invalshoeken als op het havo, maar tevens aan de literatuurtheorie en de literatuurgeschiedenis. Daarbij staat het begrippenapparaat dat ook bij Nederlands gebruikt wordt centraal. Bij de toetsing (mondeling of schriftelijk) kan men voor de laatste twee onderdelen (en dus niet voor de eerste twee invalshoeken) een cijfer geven.

Het is de hoogste tijd om Ruud Grundeken weer aan het woord te laten:

'Dat leerlingen die alleen het deelvak leesvaardigheid hebben gedaan niet mogen deelnemen aan het centraal examen, vind ik een vreemde keuze. Je krijgt zo toch twee typen leerlingen. Hoe moet ik die leerlingen motiveren hetzelfde niveau te halen, wanneer de weging van het onderdeel een heel andere is? Ik kan dit niet serieus nemen. Ik vind het een zwaktebod. Ik kan die leerlingen toch geen toets van vorig jaar geven? Het cito zal een enorme klus krijgen aan het in elkaar zetten van een grote databank aan toetsen. Dat de vakontwikkelgroep gekozen heeft voor een eenduidige weging van de afzonderlijke onderdelen juich ik toe: hoe eenvoudiger hoe beter. Ik kan me voorstellen dat dit voor veel docenten een schok zal zijn. Maar het feit dat de weging landelijk gelijk getrokken wordt, vind ik een sterk punt.

Ik vind het een positieve ontwikkeling dat leerlingen nu ook een verslag in een moderne vreemde taal moeten schrijven. Voor mij is dat het consequent doortrekken van de tvs-lijn. Het draagt positief bij aan een vermindering van de vakkenscheiding. Ook het feit dat leerlingen voor een ander vak bronnenmateriaal in de moderne vreemde taal kunnen lezen, is daarom positief. De mvt-docent die hier tegen is, is volgens mij nog niet helemaal rijp voor de geest van deze tijd.

Ik wil ook wel het een en ander kwijt over de vakinhouden. Volgens

mij wordt bijvoorbeeld het literatuuronderwijs op het havo de nek omgedraaid. Ik zou willen spreken over een actieve vorm van euthanasie. Ook bij de gekozen invalshoeken zou toetsing op zijn plaats geweest zijn. Literatuur had meegewogen moeten worden, want ook voor havo-leerlingen zijn er voldoende interessante boeken te vinden. Dat havo-leerlingen goed zouden kunnen reflecteren, waag ik te betwijfelen. De havo-leerling van over vier jaar zal wel niet een totaal andere zijn dan die van nu. Hoewel het feit dat de leerling nu ook tot het Nederlands zijn toevlucht kan nemen, wel enig soelaas zal bieden.

Over literatuur wil ik ook nog iets anders opmerken. Het verplicht aandacht schenken aan de invalshoeken 'leesmaak' en 'persoonlijke ontwikkeling' lijkt me voor veel vwo-docenten iets nieuws. Ik vind de gekozen invalshoeken een goede zaak. Met de keuze voor het havo ben ik het minder eens. Waarom zouden de havo-leerlingen zich alleen consumptief moeten opstellen? Hoef ik hun geen algemene ontwikkeling bij te brengen? Naar mijn idee onderschat de vakontwikkelgroep het niveau van de havo-leerling. Het is toch mogelijk om vanuit een modern boek de vertaalslag naar het verleden te maken, zonder de hele literatuurgeschiedenis er bij te halen?

Over de keuze voor het deelvak leesvaardigheid heb ik al het een en ander gezegd. Ik wil daar nog aan toevoegen dat de nadruk op leesvaardigheid een grote druk zal zetten op het oefenen van de andere vaardigheden. Op zich zinvol, maar veel docenten zullen hier dan toch niet voor kiezen. Het longitudinale effect is volledig weg. Je zou ook kunnen zeggen dat de druk op de basisvorming hierdoor toeneemt. In de basisvorming zullen de leerlingen zeer nadrukkelijk de andere vaardigheden wél moeten oefenen.

Dat bij leesvaardigheid gekozen is voor strategie-training is positief. Al vind ik wél dat men de relevantie van de strategieën niet moet overschatten. Naast vaardigheid zal ook kennis een belangrijke rol spelen in het kunnen ontsluiten van teksten. Ik denk dan met name aan de woordenschat en aan een - eventueel passief - inzicht in de grammatica. De docent zal moeten beschikken over een gigantische berg aan teksten en zal zeer veel administratie moeten voeren. Wat ik mis, is een instrumentarium.

Als docent Duits zit ik in Den Haag op rozen: de Deutsche Schule is zeer nabij. Voor andere docenten in het Westen lijkt het mij wat problematisch om native speakers in de klas te krijgen. Zij zullen hun toevlucht moeten nemen tot de media: video en internet. Deze scholen zouden de oplossing kunnen zoeken bij de Partnerschule.

De grote nadruk op informatie-technologieën is op zich prachtig, maar ik zie hier vooral praktische problemen. Als leerlingen thuis al het afdankertje van pa of ma hebben gekregen, is het de vraag of de nieuwe software hierop gedraaid kan worden. Bovendien zullen de scholen zelf met grote capaciteitsproblemen te maken krijgen. Er zullen veel meer vakken op de loer liggen dan alleen de moderne vreemde talen. De enige oplossing lijkt me het via het boekenfonds beschikbaar stellen van een laptop voor elke leerling. Nee, even serieus, deze ontwikkeling gaat zeker nog tien jaar kosten. Op zich vind ik het overigens zeer toe te juichen dat de dwang van het briefmodel teruggedrongen wordt.

Snel door naar Frank Vos:

'Dat is een interessant punt dat Ruud opwerpt over die twee typen leerlingen op het vwo. Het is inderdaad zo dat bij een vwo-leerling

komt nog voort uit het vroegere deelvak 'schrijfvaardigheid en literatuur'. Literatuur had in dat voorstel slechts een studiebelasting van 80 uur. En wat kun je nu in 80 uur doen? Nu we gekozen hebben voor het complete vak als aanvulling op het deelvak, is deze situatie niet veranderd, maar er is voor de docent wel enige schuifruimte. Maar getoetst mag het niet worden. Bovendien vinden wij dat de gekozen invalshoeken zich niet echt lenen voor toetsing, dus dat is ook nog een inhoudelijk argument voor de keuze. Overigens wil ik daaraan toevoegen dat ik me afvraag of de controle in de huidige situatie wél plaatsvindt. Ook nu weten we toch nooit zeker dat de leerling alle boeken gelezen heeft. Bovendien is de sanctie voor het niet af hebben van het leesdossier wel een heel zware: niet deelnemen aan het schoolexamen. Als dat geen stok achter de deur is! Overigens wil ik nog even opmerken dat het niet zo is dat leerlingen alle literatuur in het Nederlands mogen lezen. Zo moeten alles juist in de vreemde taal lezen, maar in voorkomende gevallen kan naast de oorspronkelijke tekst een vertaling gebruikt worden; naast en dus niet in plaats van.

Ruud merkt terecht op dat de administratieve taak van de docent sterk zal toenemen en dus een taakverzwaring is. Het behoorde niet tot de taakstelling van de vakontwikkelgroep om een instrumentarium te ontwikkelen. Ik schat in dat uitgeverijen hier het voortouw zullen nemen en anders is het aan de individuele school om dit te regelen.

Dat het invoeren van een deelvak leesvaardigheid de ideeën van de basisvorming de nek om zouden draaien, bestrijd ik. Dat we veel aandacht vragen voor strategie-training klopt. Wij hebben dat willen benadrukken en de nieuwe handelingen expliciet genoemd. Met nieuwe handelingen bedoel ik het extensief lezen en het maken van een samenvatting. Uiteraard weten we dat idioom en grammatica voor de leesvaardigheid zeer belangrijk zijn. Het goede is dat de uitgeverijen bij alle besprekingen aanwezig geweest zijn, dus zij zullen dit zeker oppikken.

Bij het in de klas halen van native speakers hebben wij de consequenties inderdaad overzien. Wij zouden graag zien dat dit voor scholen aanleiding is om veel aan internationalisering te gaan doen. De internationale schoolcontacten zijn dus een goede oplossing. Overigens staat dit punt niet al te nadrukkelijk meer in het advies. Er wordt gesproken over 'bij voorkeur'. Een andere oplossing zou zijn dat de talentdocent in de klas veel meer dan tot nu toe de moderne vreemde taal als voertaal gaat gebruiken.

Dat het nog zeker tien jaar gaat duren voordat alle ideeën rond informatie-technologieën gerealiseerd zullen zijn, onderschrijf ik. Wij spreken daarom in het advies ook over 'beschikbare' middelen. Dat geeft dus een uitvluchtmogelijkheid voor scholen die nog niet over deze middelen beschikken. Punt blijft dat deze media steeds belangrijker worden en scholen zullen dus moeten investeren.'

Didactiek

Voor wie de vakinhoudelijke discussies enigszins gevolgd heeft, bevat het bovenstaande nauwelijks opzienbarende nieuwe feiten. De uiteindelijke invoering van de nieuwe exameneisen zal echter gepaard gaan met veranderingen die veel ingrijpender zijn en die deels zelfs los staan van het werk van de vakontwikkelgroep. Het behoorde ook niet tot de taakstelling van de vakontwikkelgroep. Gedoeld wordt op de didactische veranderingen in de tweede fase: het 'studiehuis'. Een huis waarvan op dit moment de begane grondvloer nog niet ligt, want alleen de fundering is nog maar gereed. Laat staan dat de inrichting al bekend is.

In de tweede fase wordt niet meer gewerkt met lesentabellen, maar met studiebelastingsuren. Dit geeft aan dat het leren door de individuele leerling centraal komt te staan. Het wordt aan ons docenten overgelaten om per onderdeel te bepalen hoeveel uren de leerling geacht wordt in de klas aanwezig te zijn en individueel of in groepen te studeren. Dit uitgangspunt veronderstelt dat wij goed zicht hebben op het individuele leren door de leerling. Dat zal in

'Wij zouden graag zien dat scholen veel aan internationalisering gaan doen.'

die leesvaardigheid doet vanuit het complete vak dit onderdeel meetelt voor 50% en bij een vwo-leerling die alleen het deelvak doet maar voor 25%. Voor dit punt zijn we nog apart bijeengekomen als vakontwikkelgroep. Op een gegeven moment hebben de stuurgroep, de eindexamencommissie en het ministerie de regeling vastgesteld: deelvakkers mogen niet deelnemen aan het centraal examen. De vraag is of zij de consequenties hiervan overzien hebben. In ieder geval heeft de vakontwikkelgroep dit gezien als een overval. Wij onderschrijven dus het knelpunt en hebben hierover ook een brief geschreven. De vraag is alleen of onze brief iets uithaalt. Een van de grote discussiepunten naar aanleiding van ons advies is inderdaad de literatuur. Wij zien literatuur op het havo als een handlingsdoel dat niet in het cijfer meegewogen moet worden. Dit

veruit de meeste gevallen nog niet zo zijn en daar hoeven we ons niet voor te schamen, zolang we maar bereid zijn een serieuze poging te ondernemen om er alsnog achter te komen.

Het toverwoord in het 'studiehuis' is: zelfverantwoordelijk leren. Het is de bedoeling dat de verantwoordelijkheid voor het leren steeds meer bij de leerlingen zelf komt te liggen. De docent wordt dan uiteindelijk van leidende, centrale persoon tot begeleider. Het spreekt voor zich dat leerlingen niet van de ene op de andere dag het heft volledig in eigen hand kunnen nemen. Dat zal hen geleerd moeten worden. Het leren leren wordt dan ook als een proces gezien. Het cyclische proces verloopt grofweg langs de lijn 'zelfstandig werken' (de leerlingen leren keuzes en plannen te maken), 'het hanteren van cognitieve vaardigheden' (de leerlingen leren te reflecteren op hun manier van leren) naar het 'zelfverantwoordelijk leren' (de leerlingen zijn in staat de eigen leerdoelen te stellen, daarop te reflecteren en te toetsen of ze de leerdoelen gehaald hebben).

Het zelfverantwoordelijk leren door de leerling impliceert dat de leerling actief moet leren en zich minder consumptief kan opstellen. Wij docenten moeten de leerlingen dit leren. Bovendien moeten we zeer nadrukkelijk rekening houden met verschillen tussen leerlingen, aandacht schenken aan studievaardigheden en samenhangen tussen schoolvakken expliciet(er) maken. Een hele klus.

Een uitvloeisel van het feit dat leerlingen in toemende mate zelfstandig zullen werken, is dat er voor de docent tijd vrijkomt voor het individueel of in groepen begeleiden van leerlingen. Dit kan alleen als het lesmateriaal waarmee gewerkt wordt bepaalde functies van de docent overneemt, met name wat betreft de instructies. De instructies moeten dan onder andere betrekking hebben op hoe de leerling de opdracht moet aanpakken, hoe gepland moet worden, welke stappen gezet moeten worden om antwoorden op vragen te vinden en welke eindproducten opgeleverd moeten worden. De leerlingen zullen deze zogenaamde regulatiefuncties voor het grootste deel onder directe begeleiding moeten oefenen. Alle vakontwikkelgroepen hebben in het verleden hiervan niet alleen concrete eindtermen geformuleerd, maar tevens aandacht geschonken aan algemene vaardigheden die voor de moderne vreemde talen deels zeer voor de hand liggend zijn: oplossingsvaardigheden, rekenvaardigheden, leesvaardigheden, schrijfvaardigheden, spreekvaardigheden en het gebruik van hulpmiddelen.

Na dit tamelijk abstracte verhaal is het hoog tijd voor de praktijk. De reactie van Grundeken:

'Het hanteren van studiebelastingen in plaats van lessentabellen vind ik terecht. Het initiatief ligt immers bij de leerling; hij moet het diploma halen en niet de docent. Ik zie goede mogelijkheden, maar het lijkt mij voor veel leraren een enorme cultuuromslag. Zij zullen het ongetwijfeld eng vinden om de leerlingen vrij te laten. Het is met andere woorden een forse psychologische stap. Het werken volgens deze uitgangspunten lijkt mij zwaarder dan gewoon les geven. Met name het begeleiden van de leerlingen zal een zware klus worden. De leerlingen zijn dan weliswaar zelfstandig aan het werk, maar ik wordt dan geacht rond te lopen en individuele ondersteuning te geven. Het lijkt me zwaar om constant te moeten schake-

len naar de gedachtegang van de leerling. Het lijkt me aan de andere kant wel heel erg dankbaar.

Ik heb inmiddels enige ervaring met het zelfverantwoordelijk leren opgedaan. Je ziet dat leerlingen de leertaken in het begin gigantisch onderschatten. Zij zijn zich - ondanks alle waarschuwingen van mijn kant - de zwaarte van de toets niet bewust. Ik laat ze zo'n eerste keer ook rustig in hun sop gaar koken, want alleen zo nemen zij zelf de verantwoordelijkheid op zich. Ik laat ze dan ook niet herkennen - hoogstens kunnen de andere toetsen compenseren. Ik ben van mening dat je als docent niet steeds kussens moet leggen om hun val te breken. Op het moment dat je er zelf niet meer bent, is dat kussen er immers ook niet meer. Dan moeten zij zich zelf kunnen opvangen. Bij gespreksvaardigheid geef ik tussentijds geen enkele mondelinge beurt of toets meer. Alleen in de laatste periode vindt de toets aan de hand van een gesprek plaats. Ik ga ervan uit dat de leerlingen zelf geoefend hebben. Of de leerlingen op het goede spoor zitten, kunnen ze alleen weten wanneer zij zelf het initiatief genomen hebben en mij om een diagnostisch gesprek gevraagd hebben. Het blijkt dat leerlingen vaak komen; met name de vwo-leerlingen. Uiteraard laat de ik de leerlingen tijdens de les in groepen oefenen en loop ik rond. Na afloop van het oefenen kom ik dan terug op enkele opvallende zaken.

In het verleden hiervan vind ik dat het zelfverantwoordelijk leren alleen weggelegd lijkt voor de betere leerling. Deze leerling zal dan thuis gestimuleerd moeten worden. Is het niet zo dat in het Montessori- en Dalton-onderwijs ook alleen de betere leerlingen het redde? Dat is niet erg, maar we moeten het ons wel bewust zijn.

Het inschatten van de verdeling over contacttijd, studietijd, enzovoort lijkt me in het begin natte vinger-werk. Het zal wel blijken dat dit per jaar per groep sterk kan verschillen. Op zich is het mooi dat het uitsparen van contacttijd kan leiden tot meer individuele begeleiding, of tot gespreksvaardigheid in kleine groepen. Ik hoop dat dit in de praktijk ook echt zo gaat. Ik ben bang dat schoolleidingen dit vanwege de invoering van de lump sum-financiering als bezuinigingspunt zullen oppakken. Zij moeten immers op de penningen letten. Wat dat betreft is de hele moduleringsoperatie in het mbo een vervelend voorbeeld. Straks brengen we de eigen werkgelegenheid zelf in gevaar!

Het plannen van leertaken door leerlingen verloopt op dit moment zeer moeizaam. Met name in de aanloopfase zullen de leerlingen zeer veel steun nodig hebben. Zij zijn het gewoon niet gewend. Bovendien zien ze er soms het nut niet van in ('Waarom moet dit nou zo plotseling?'). We mogen niet verwachten dat ze in 4-havo van de ene op de andere dag zelfstandig zijn. Maar goed, af en toe moet wij ze gewoon pijn doen. Het ideaalbeeld lijkt me nog erg ver weg, maar we moeten wel ergens beginnen.

Met betrekking tot het nieuw te maken lesmateriaal kan ik alleen maar hopen dat de uitgevers het grote werk zullen doen. Het lijkt me lastig om alle instructies in het kader van het zelfstandig werken voldoende nauwkeurig op papier te krijgen. In de klas bij een mondelinge instructie kan ik bijsturen als ik het idee heb dat ze het nog niet helemaal snappen. Hoe gaat dat straks? Ikzelf ben ook nog niet voor deze nieuwe situatie toegerust.

Het lijkt me noodzaak om goed bij te scholen, want ondeskundigheid maakt meer kapot dan je lief is. Je zult als docent vooral zicht moeten krijgen op de leerwegen van de leerling; waar is de leerling in het leerproces en hoe kan ik hem bijsturen? Ik moet me in toemende mate afvragen wat de relevantie van het specifieke onderdeel of het geheel is. In die zin maak ik hetzelfde leerproces door als de leerling. Hoe lukt het me om de leerling echt te helpen bij dit zelfverantwoordelijk leren? Als ik puur frontaal zou blijven lesgeven, wordt ik niet geconfronteerd met de echte problemen. Individualisering zal dus moeten. Je ziet als docent in de huidige situatie alleen het vertrek- en eindpunt en niet het tussentraject.

Er wordt door de vakontwikkelgroep een groot aantal handelingsdoelen opgevoerd. Ik vraag me af hoe ik die allemaal moet controleren. Het zal wel leiden tot een gigantische administratie en daar heb ik eerlijk gezegd helemaal geen zin in. Ik vind dat met name dit type werk de belasting in de tweede fase zal doen toenemen. Het werk wordt dus allemaal intensiever.

Als ik toch positief mag afsluiten, dan wil ik opmerken dat voor mij het meest aantrekkelijke van het hele circus is: het feit dat net als bij de basisvorming heldere eindtermen geformuleerd zijn. De situatie van vrijheid-blijheid is weg. De landelijke afstemming juich ik van harte toe!

Ook op deze opmerkingen wil Frank Vos graag een reactie geven:

'Het meest interessante is inderdaad de didactiek van het een en ander. Hoe gek het misschien ook klinkt, maar wij hebben daar als vakontwikkelgroep niet echt over gesproken. Wij hebben de didactische uitgangspunten allemaal onderschreven en als zeer logisch aangenomen. Bovendien behoorde dit niet tot onze taakstelling. Wij hebben daar in het advies overigens wel aandacht aan geschonken. Bij alle eindtermen hebben wij immers aangegeven om welk taalmateriaal het gaat en wat de kwaliteit van uitvoering moet zijn.

'Het zelfverantwoordelijk leren lijkt alleen weggelegd voor de betere leerling.'

Naar aanleiding van presentaties die door leden van de vakontwikkelgroep inmiddels verzorgd zijn, worden er inderdaad veel opmerkingen door docenten gemaakt over het feit dat zij het moeilijk vinden om leerlingen los te laten. Ik kan me dat voorstellen. De docenten moeten er zich van bewust zijn dat de leerlingen verplicht zijn het gestelde aantal studiebelastinguren te halen. De leerlingen kunnen zich niet aan onderdelen onttrekken, want dan kunnen ze het examen niet doen. De ervaring leert ook dat de introductie door de docent van het meer zelfverantwoordelijk leren van groot belang is. Ik ken een rector die de docenten verboden heeft de termen 'experiment', 'vrij laten' en 'los laten' te gebruiken, omdat leerlingen én ouders dit verkeerd interpreteren. Als een dokter zijn patiënt zou vertellen dat hij met hem een experiment wil uitvoeren, dan loopt de patiënt toch ook hard weg? Voor veel docenten zal deze werkwijze inderdaad een cultuurschok betekenen, maar die is op te vangen. Je laat de leerlingen nooit zomaar in een keer los. Waar het om gaat is dat je als docent een goede instructie geeft, zowel op papier als mondeling. Op het moment dat de leerlingen zelfstandig aan het werk gaan, mag er geen interpretatieverschil meer bestaan over de opdracht. Bovendien zou je als docent ook concrete producten van

de leerling moeten eisen. Die producten kun je op kwaliteit beoordelen. Alleen als het goed is, kan de volgende taak uitgevoerd worden. Zo hou je het overzicht en het inzicht. Een ander belangrijk punt is dat je leerlingen kleine stapjes moet laten zetten en niet meteen een zeer omvangrijke studietaak moet geven. Overigens vind ik dat al in de eerste klas voorzichtige stapjes op dit gebied gezet moeten worden. Er mag niet gewacht worden tot de leerling in de bovenbouw zit.

Mijn leerlingen laat ik niet alleen de receptieve vaardigheden zelfstandig doen. Ook bij gespreksvaardigheid lukt dit. Ik laat ze, onder andere af en toe in tweetallen, op een cassette een dialoog inspreken die ze dan moeten terugluisteren. Mijn ervaring is dat de leerlingen van dit terugluisteren zeer veel leren.

Dat de hele actie een taakverzwaring is, zou goed kunnen. Vooral de voorbereidingstaak wordt aanmerkelijk zwaarder. Ik denk dan aan materiaal maken, jaarplanningen maken, enzovoort. Daar staat tegenover dat mijn eigen ervaring is dat het zelfstandig werken door de leerling voor mij niet vermoeiender is. De leerlingen staat echt niet elk moment aan mijn tafel. Soms vraag ik me zelfs af waarom ik als docent eigenlijk aanwezig ben, want ze blijken ook een tijdje zonder mij te kunnen werken.

Met de opmerking over het Montessori- en Dalton-onderwijs ben ik het niet eens. Uiteraard gaat het een goede leerling beter af, maar de iets mindere leerling kun je helpen door vanuit het materiaal meer sturing te geven. Als je de extra sturing geeft, blijken ook zij zelfstandig te kunnen werken. De Montessori- en Dalton-docenten kunnen ons veel goede adviezen geven. We moeten van hun kennis gebruik maken en niet op alle fronten geheel van voren af aan beginnen. Ook ik ben af en toe bang voor wat de gevolgen van minder contacttijd zullen zijn. Je kunt alleen maar hopen dat schoolleidingen die tijd niet inpikken.

Uiteraard zal er veel bijgeschoold moeten worden. Er komt ongetwijfeld weer een heel circus op gang. Ik zou het liefst zien dat deze nascholing verplicht gesteld wordt, opdat niemand zich hieraan kan onttrekken. Ik zie het meest in teamgerichte nascholing, die het liefst op de school zelf uitgevoerd wordt. Overigens moeten we de leerling niet vergeten. Het is niet alleen de docent die een leerproces doormaakt, de leerling ook!

Literatuur

- Stuurgroep Profiel tweede fase, *Advies examenprogramma's havo en vwo. Moderne vreemde talen*, 's-Gravenhage, 1995.
- *Handreiking voor uitgevers. Bovenbouw havo/vwo*, Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling, 1995.

TALENCURSUSSEN IN HET BUITENLAND VOOR JEUGD EN VOLWASSENEN

Engels in Cambridge, Londen en Bath
Frans in Tours
Spaans in Malaga
Speciale cursussen voor 50+

Al meer dan 10 jaar ervaring in talenreizen
Voor meer informatie en brochures bel:
Language Schools Abroad, Tel 0252-232671